

tem ko se po anakruzi, tj. po nepoudarjenem zlogu pred prvim poudarjenim na začetku verza, razlikuje. Anakruza je lahko enojna ali dvojnja, pri nekaterih verznih obrazcih stalna, pri drugih poljubna. Precej pozorno se ustavlja pri oblikah verzov in se v tej zvezi pridružuje Voduškovim popravkom Grafenauerjevih trditve. Po Vodušku je osmerec $4/4$ stara slovanska dediščina, ki jo imamo skupno s Hrvati, ne pa, da bi bili obrazec prevzeli od njih, kakor je sklepal Grafenauer. Po Voduškovem mnenju je lirski deseterec $5/5$ tisti naš najstarejši obrazec, ki ga je iskal Grafenauer in smo ga prinesli s seboj ob naselitvi, saj ga poznajo tudi drugi južnoslovanski narodi. Tako spadajo pesmi, ki so zložene v njem, v najstarejšo plast našega pesemskega izročila, posebno ker tega obrazca ne poznajo ne germanski ne romanski sosedje in ga najdemo v pripovednih pesmih osrednjega in severozahodnega slovenskega ozemlja, kjer je bil vpliv Hrvatov nemogoč. Po zgradbi se ujema z obrazcem, ki ga je odkril Grafenauer in ga imenoval dvodelna dolga vrstica; le-to je imel za naš najstarejši verzni obrazec, ker je našel ustrezne zglede tudi v starem izročilu drugih narodov.

Pri razlaganju oblike kitic avtorica poudarja, da je treba razločevati pesemsko kitico, ki je oblika besedila, od zvočne kitice, sestavljene iz zvočnih vrstic, tj. melodičnih fraz, obsegajočih po en verz. Ti dve se namreč zmeraj ne ujemata. Ponavadi je zvočna kitica daljša in se ji mora besedilo prilagajati s ponavljanjem verzov ali pa se zvočna kitica raztegne čez dve dvovrstični kitici. To je že preludij v naslednje, glasbeno poglavje (*Glasbena podoba pesmi*); v njem med drugim zvemo, da je oblika zvočne kitice važna za razmerje med besedilom in melodijo, da pri melodiki gre za t. i. malotonske ali malostopenjske lestvice, ki pomenijo najstarejšo stopnjo glasbenega razvoja sploh in za ostanke pentatonike, cerkvene ali koralne lestvice itd. Dodane so tudi ugotovitve o ritmu in večglasnem petju.

Pregled dosedanjega zanimanja za slovensko ljudsko pesem je podan v poglavju *Zbiranje in raziskovanje*, ki na nekaterih mestih izpopolnjuje dosedanje vedenje o tem. Zadnje poglavje (*Ljudski pevci in njih pomen za pesemsko izročilo*) predstavlja nekatere konkretne nosilce slovenskega pesemskega izročila in se s tem vrača na etnološka tla.

Pri ureditvi gradiva se je avtorica, po lastnih besedah, »izognila ustaljenim razvrstitvam po vsebini ali kakšnih glasbenih vidikih in vzela za okvir koledar od zgodnje spomladi do konca zime, vanj pa smiselno vpletla pomembne življenjske mejnike in vse drugo, kjer ima pesem svoj delež«. Cenimo avtoričino željo, da bi bila pri tem čim bolj vidna vloga, ki jo zavzema pesem v ljudskem življenju, toda ne moremo se popolnoma ogreti za načela, ki jih je, da bi to dosegla, upoštevala. Ali bi ne bilo primerneje, tudi avtoričini omenjeni želji v prid, ločeno prikazati pesmi kolegarskega leta in pesmi življenjskega cikla, druge pa spet posebej, saj je taki razvrstitvi sledila sama v zasnovi prvega poglavja v uvodu.

Strokovno uporabnost knjige pomembno povečuje več kazal, in sicer: kazalo pesmi po zaporednih številkah, kazalo pesmi po začetnem verzju, kazalo pesmi po krajih, seznam pevcev in pevk, kazalo pesmi po obliki kitic, slovarček narečnih izrazov in izposojenk ter viri in literatura s kraticami, povzetki uvoda in vsebine pesmi v angleščino, kar bo prišlo prav predvsem tujim strokovnjakom (in morebiti tudi potomcem naših izseljencev), zemljevid slovenskega etničnega ozemlja s kraji, kjer so bile pesmi zapisane ali posnete in ne nazadnje priloženi plošči z dokumentarnimi posnetki izvirnega petja.

Marija Stanonik
SAZU v Ljubljani

Slovenske učne knjige v porabskih šolah

Učne knjige za pouk slovenščine, ki so bile v Porabju prej v rabi na obveznih ali občih šolah in ki jih je sestavila prof. Gabrijela Szép v letih 1959—1960, so bile vsebinsko prav dobre. Preživela se je le njihova temeljna zasnova: berilo z dodatkom v obliki pregleda sistematične slovnice. Tako zasnovan jezikovni učbenik zahteva veliko mero učiteljeve samostojnosti in ustvarjalnosti. Učiteljevo delo pa je mnogo lažje, če vsebuje učbenik razen učne snovi tudi že nekatere elemente podrobnega učnega načrta. To je možno le, če je snov urejena in pripravljena za obdelavo po lekcijemskem sistemu.

Založba učnih knjig v Budimpešti (Tankönyvkiadó, Budapest) je zato pred nekaj leti začela pripravljati in izdajati v sodelovanju z Državno založbo Slovenije v

Ljubljani novo kolekcijo učnih knjig za pouk slovenščine na osnovnih šolah v Porabju. Načrt je bil realiziran sorazmerno hitro, saj je Slovenska jezikovna vadnica za 7. in 8. razred, ki zaključuje serijo, že izšla. Lani je izšel tudi priročnik za govorne vaje v vrtcih. Upamo torej, da so vsaj s te strani dane možnosti za intenzivnejši in uspešnejši pouk slovenščine od otroškega vrtca do zadnjega razreda osnovne šole.

Poskušal bom podati kratek pregled slovenskih učbenikov in priročnikov, ki so izšli v Budimpešti.

Priročnik za slovenske govorne vaje v vrtcih

V madžarskem vzgojnem programu za vrtce so za otroke narodnosti predvidene tudi jezikovne vaje v materinščini. Priročnik zanje je izdelala Založba učnih knjig v Budimpešti 1975. Avtor madžarskega teksta je Gyula Szabó, slovensko priredbo in prevod pa je opravil Bela Horvat. Knjiga je v xerox-tehniko, saj je naklada izjemno nizka.

Mislím, da je to prvi, doslej edini slovenski tekst, katerega so dobile v roke vzgojiteljice v vrtcih, ki vzgajajo v Porabju tudi slovenske otroke. Razen najpotrebnejših metodičnih navodil vsebuje Priročnik zelo obsežne govorne vaje, razdeljene na tri skupine, vaje za nižjo, srednjo in višjo skupino, dalje izbor ugank, izštevank, pesmic, pravljíc in uglasbenih pesmi. Zaradi lažjega prehoda od domačega otrokovega narečja do knjižne slovenščine dopolnjujejo izbor še drobci ljudskega mladinskega slovstva, ki mu je vir ustno izročilo in je vsaj deloma še ohranjeno vse do danes tudi med Slovenci v Porabju. To so ljudski pregovori, otroške besedne igrice in zanke, nagajivke, kolednice, pripovedke, otroške igre s petjem. Nekaj jih je celo v ožjem porabskem ali pa v prekmurskem narečju. Na koncu je še besedni fond, ki je upoštevan v govornih vajah. Kakor govorne vaje bo seveda tudi besedni fond služil vzgojiteljicam okvirno, pač glede na krajevne prilike in njihovo znanje slovenskega jezika.

Jezikovni slikanici in priročnika za 1. in 2. razred

Slovenski učenci v Porabju imajo tedensko štiri ure pouka materinščine. Slovenščina se torej poučuje kot učni predmet, učni jezik pa je madžarski. V prvem in

drugem razredu osnovne šole je na vrsti opismenjevanje, t. j. začetno branje in pisanje, v madžarskem jeziku. Pouk slovenščine se zato v teh dveh razredih omejuje samo na ustno izražanje. Založba učnih knjig v Budimpešti je izdala s sodelovanjem Pokrajinskega zavoda za izdajanje učnih knjig v Novem Sadu in Slovaško pedagoško založbo v Bratislavi za 1. in 2. razred dva učbenika samo v slikah. Brez vsakršnega teksta sta, če izvzamemo naslovno stran in običajne podatke o knjigi. To sta *Jezikovna slikanica za 1. razred občnih šol* in pa *Jezikovna slikanica za 2. razred občnih šol*, ki sta v rabi na Madžarskem, Jugoslaviji in Čehoslovaškem v osnovnih šolah, v katerih nastopata dva jezika že od 1. razreda dalje in se eden teh poučuje kot učni predmet.

Trije avtorji, ki so izbrali in uredili vsebino obeh jezikovnih slikanic, so prav tako iz omenjenih treh držav. Vsebinsko slikanico, to je teme iz spoznavanja narave in družbe, pravljice, pesmice, prizore ipd., sta podala v večbarvnih slikah ilustratorja Agnes Rogán in Mikloš Rogán.

Za vsako jezikovno slikanico je bil izdan še priročnik za učitelja, in sicer v xerox-tehniko.

Za šole v Porabju je izdala leta 1970 Založba učnih knjig v Budimpešti priročnik k prvi slikanici: *Priročnik za pouk slovenskega jezika v 1. razredu občnih šol*. Avtor madžarskega izvirnika je Gyula Szabó, prevedel in za potrebe pouka slovenščine ga je priredil Bela Horvat s sodelovanjem Franca Šebjaniča.

Priročnik nudi učitelju metodska navodila, nato primere za govorne vaje. Sledijo primeri in napodki za sestavo podrobnega učnega načrta. Za konec je prireditelj dodal še izbor kratkih slovenskih pesmic za deklamacije in petje.

Ista založba je izdala leta 1971 *Priročnik za pouk slovenskega jezika v 2. razredu občnih šol*. Kakor prvi, je tudi ta izšel v okviru sodelovanja z Državno založbo Slovenije v Ljubljani. Avtor madžarskega izvirnika je Gyula Szabó. Za pouk slovenskega jezika ga je prevedel in priredil Bela Horvat.

Tudi Priročnik za 2. razred govori v prvem delu o metodskih posebnostih jezikovnega pouka ob učbeniku-slikanici. Obrazložen je podrobni učni načrt. Prevajalec je priredil izbor slovenskih ljudskih pregovorov,

ugank, izštevank, pesmic za branje in deklamacije, ob koncu še 12 uglasbenih pesmic. Knjigo zaključuje abecedni pregled besednega fonda vseh govornih vaj v Priročniku za 1. in za 2. razred.

Slovenska jezikovna vadnica za 3.—4. razred občin šol

Učbenik je izdala Založba učnih knjig v Budimpešti 1972. Avtorji Bogomil Gerlanc, Andrej Šavli, Franc Sebjanič in Venceslav Winkler, uredila Gyula Szabó in Venceslav Winkler, bogate dvobarvne ilustracije so delo Mikloša Rogána.

Slovenski učenci pridejo v tretji razred, ko že poznajo madžarsko abecedo. Slovenska jezikovna vadnica v tem razredu začenja zato nadrobneje s pisanjem in branjem samo tistih črk, ki so v madžarščini drugačne kot v slovenščini. Učbenik ima razen tiskanih tudi vaje s pisanimi teksti.

Knjiga ima 144 strani in rabi učencem dve leti. Obravnava celotnega jezikovnega gradiva je naslovnjena v glavnem na berilne sestavke, ki so prav kratki prozni odlomki pisateljev ali vsebinsko lahke pesmice. Na te leposlovne tekste je navezано branje, razgovor, vprašanja—odgovori, lepo ustno in pismeno izražanje v stavkih. Snov ni vidno ločena za posamezna razreda. Iz razvrstitve leposlovnih tekstov pa je vidno, da se časovni potek ponovi dvakrat od začetka do konca šolskega leta.

Vadnica o ožjem smislu obsega 112 strani, nadaljnih 30 strani obsega berilo v klasičnem smislu in je dodatno na razpolago učitelju ali učencem za prosto izbiro in obravnavanje.

Na koncu berilnih sestavkov so nekatere težje ali manj znane slovenske besede razložene v madžarščini. Med jezikovnim gradivom je 8 uglasbenih pesmic za petje.

Slovenska jezikovna vadnica za 5.—6. razred občin šol

Založba učnih knjig v Budimpešti je izdala ta učbenik leta 1973. Sestavili so ga Bogomil Gerlanc, Andrej Šavli in Venceslav Winkler, uredila pa Gyula Szabó in Venceslav Winkler. Ilustracije Mikloša Rogána so enobarvne, razen naslovne na platnicah. Strani 192.

Ne samo izbor, ampak tudi razdelitev gradiva je povsem določena in vidno označena. Od 5. do 80. strani je vadnica za peti razred. Vsebina je razdeljena na 31 učnih

enot, ki imajo vsaka svoj naslov in lahko ustrezajo tedenskim enotam. Od 81. do 164. strani je vadnica za šesti razred. Ima 32 naslovljenih učnih enot. Tretji del knjige, strani 165—184, je dodatno berilo za oba razreda.

Učna enota ima po en ali več prav kratkih literarnih tekstov, od katerih je uvodni ilustriran. Teksti so opremljeni s primeri za obravnavo (z vprašanji, razlagami, napotki za naloge in vaje). Navadno se na leposlovne tekste, vselej seveda ne, navezujejo slovnične, pravopisne in spisne vaje. Po potrebi je dodan slovensko-madžarski slovarček manj znanih slovenskih besed.

Slovenska jezikovna vadnica za 7.—8. razred občin šol

Izšla je leta 1975 pri isti založbi kakor poprejšnji dve. Sestavila sta jo Andrej Šavli in Venceslav Winkler s sodelovanjem Bogomila Gerlanca, uredila Gyula Szabó in Venceslav Winkler.

Vadnica za sedmi razred vsebuje 32 učnih enot in enako vadnica za osmi razred. Na koncu je dodan »Slovarček najpogostejših (pravopisnih) napak«, namenjen permanentnemu izboljševanju pravopisnega znanja v obeh razredih skozi vse leto. Učne enote so številčno označene in vsebinsko grajene podobno kakor v vadnici za 5.—6. razred. Razen pouka in vaj branja, slovnice, pravopisa in spisa daje vsaka enota prav kratek vpogled v delo in življenje slovenskega pesnika ali pisatelja, ki je v njej zastopan. K temu naj pripomorejo skopi življenjepisni podatki, ki jim je v večini primerov dodan tudi portret. Razen zemljevidne skice porečij Drave, Save in Soče (slovenskega ozemlja) so portreti slovenskih pesnikov in pisateljev edino slikovno gradivo knjige.

Sestavki za branje so izbrani in urejeni v učne enote po več vidikih. Ti so:

— literarno-zgodovinski vidik (kronološki, od Trubarja do najnovejših piscev);

— vidik zgodovinskega razvoja (od naselitve Slovencev do NOB in do socializma).

Vadnica ni zgolj jezikovno literarna, saj mora nuditi učencem še poznavanje slovenske besede in izražanja na drugih področjih, kakor so narava, zgodovina, zemljepis, tehnika itd. Vadnica je namreč edini šolski učbenik v slovenščini in za slovenščino, ki ga ima slovenski učenec v Po-

rabju, zato ga mora seznanjati vsaj z osnovami slovenskega izražanja tudi v realijah.

Berilni sestavki so opremljeni z dodatki za obravnavo kakor v vadnici za 5.—6. razred. Na podoben način se povezujejo vse jezikovne panoge pri pouku slovenskega jezika. Poudarek hoče biti na primerih, razlagi, nalogah in vajah.

Nadaljnje perspektive in potrebe

Budimpeštanska založba učnih knjig ima v načrtu še izdajo slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja za šolsko rabo. S tem bodo zapolnjene potrebe po osnovnošolskih učbenikih za slovenski jezik. Smemo računati, da se bo v Porabju iz leta v leto stopnjevala učinkovitost pouka slovenskega jezika. Med drugimi je treba upoštevati okolnost, da se bo šolski in tudi pošolski mladini vedno bolj odpirala slovenska knjiga in postajala bogat vir učenja materinščine. Opremiti knjižnice s knjigami je namreč mnogo lažje, kakor usposobiti in vzgojiti bralce. Mimo vsega potrebuje to delo tudi čas.

Ne smemo pozabiti, da se problemi pouka materinščine pri Slovencih v Porabju ne končujejo z dovršenim osmim razredom osnovne šole. Mnogo smo slišali in brali npr. o vprašanju slovenščine na madžarski gimnaziji v Monoštru, vprašanju, ki so ga doslej reševali v mejah slovenskega dijaš-

kega krožka. Kakor hitro bo še nekoliko narastlo na tej gimnaziji število dijakov slovenske narodnosti, bo dozorevalo vprašanje pouka slovenskega jezika kot neobveznega učnega predmeta. Zato nam mora biti že sedaj prisotna potreba po učbeniku oziroma učbenikih za fakultativni pouk slovenščine v gimnaziji z madžarskim ali nasploh tujim učnim jezikom.

Med pedagoškima akademijama v Mariboru in Sombatelju obstoji in se izvaja načrt medsebojnega sodelovanja pri usposabljanju učnega kadra. Lektorat za slovenski jezik na Pedagoški akademiji v Sombatelju bo prav gotovo rodil sadove, ki bodo kmalu vidni. Učitelji slovenskega jezika na šolah v Porabju prihajajo že nekaj let na seminarje v Slovenijo. Zanje prirejajo seminarje tudi v Porabju. Filozofska fakulteta v Ljubljani ima slovenske študente iz Porabja. Kulturni in politični stiki med LR Madžarsko in SR Slovenijo oziroma SFRJ, šola, kulturna gostovanja, knjige, stiki nasploh, razna druga sredstva javnega obveščanja — same dobre perspektive. Boljše so, kakor so bile nekdaj.

Največja postavka pouka slovenščine ob Rabi so učitelji in profesorji. Ni jih mnogo, a opravljajo veliko delo. Prav gotovo je v veliki meri njihova zasluga, če se naad slovenščino v Porabju začel tajati led.

Andrej Savli
Ljubljana

Zapiski

Simpozij o Ivanu Cankarju, Ljubljana, 7., 8. in 9. julija 1976

V dvorani SAZU so se v mesecu juliju srečali literarni znanstveniki in drugi zainteresirani na tridnevnem mednarodnem simpoziju o Ivanu Cankarju, organiziranem v zvezi s slavnostmi ob stoletnici njegovega rojstva. Razen slovenskih in drugih jugoslovanskih udeležencev so prisostvovali predstavniki iz Češke, Poljske, Bolgarije, Madžarske, Nemčije in Avstrije. Zbor je vodil podpredsednik SAZU dr. Bratko Kreft, ki je že na začetku poudaril natrpanost programa, tako da so bili referati omejeni na dvajset minut. Pri tem so

referenti lahko samo nakazali bistvo svojih raziskav. Predavali so načeloma v slovenščini, referati v drugih jezikih pa so ostali za marsikoga manj razumljivi.

Dopoldne prvega dne simpozija so slovenski predavatelji obravnavali idejno stran in zunajliterarni pomen Cankarjevega dela. Prvi predavatelj, Beno Zupančič, je na zanimiv način poudaril aktualnost njegovih nazorov o kulturi in delavcu in kako se današnja družba približuje njegovemu idealu. Ivan Potrč se je prav tako dotaknil socialne in politične ideje Cankarjevega dela kot povoda njegovemu estetskemu izražanju. Josip Vidmar je potem razmejil in analiziral tri obdobja pisateljevega de-